

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Historické vědy – starší české dějiny

Martin Musílek

**Patroni, klienti, příbuzní.**

**Sociální svět Starého Města pražského ve 14. století**

*Patrons, Clients, and Relatives:*

*The Social World of Old Town Prague in the 14th Century*

Teze disertační práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Josef Žemlička, DrSc.

Praha 2014

**Teze disertační práce: Martin MUSÍLEK, *Patroni, klienti, příbuzní. Sociální svět Starého Města pražského ve 14. století***

Pražské souměstí představovalo v období středověku nejen nejlidnatější, ale zároveň i nejvýznamnější městskou lokalitu v zemi, kdy jako nepřetržité rezidenční sídlo panovníka tvořilo hlavní město království. Během vlády Karla IV. došlo k jeho rozšíření pražského souměstí založením Nového Města, avšak nejvýznamnější součástí představovalo Staré Město pražské. Je až s podivem, jak málo pramenných dokladů se dochovalo pro pokus o rekonstrukci sociálního vývoje této části pražského souměstí v období vlády Karla IV.

S výjimkou několika dalších pramenů lze společenský vývoj v této městské části sledovat s pomocí staroměstské Soudní knihy s trhovými zápisy (1351–1367) a seznamů novoměšťanů, které byly vedeny v letech 1324–1393. Na základě těchto pramenů se předkládaná disertační práce pokouší na příkladě života doposud „neznámého“ staroměstského měšťana Dětricha Plafuse rozkrýt sociální svět staroměstské aglomerace v průběhu 14. století. Vytvoření dvou pracovních databází umožnilo provádět prosopografické sondy do staroměstské společnosti, které ukázaly, že v průběhu 14. století procházela velkými proměnami.

K jednomu z hlavních zjištění patří fakt, že staroměstská společnost se zásadně odlišovala od té v říšských městech. Oproti mínění převážné části dosavadní literatury zde nikdy nedošlo k vytvoření uzavřené a jasně vyhraněné elitní vrstvy patricijských rodin, které by ovládaly město. Od počátku 14. století začínali do městské rady pronikat jak ze zahraničí příchozí kupci a obchodníci, tak nově příchozí zámožní reprezentanti jednotlivých řemesel. Právě bohatí řemeslničtí mistři před polovinou 14. století dávali najevo okázalou reprezentací svoje postavení ve městě. Podobně jako další příslušníci horních vrstev městské společnosti vlastnili výstavné domy a používali pečeť s vlastním znakem, charakteristickým pro příslušnou rodinu. Co je však závažnější, setkáváme se i s doklady, kdy příslušníci tzv. starého patriciátu uzavírají sňatek s potomky těchto řemeslníků. Domnívám se, že neuzavřenost (neboli prostupnost) staroměstské horní vrstvy byla jedním z důvodů, proč se ve městě objevuje velké množství rodin, píšících se po českém nebo moravském královském městě (z Rokycan, z Domažlic, z Kadaně, z Chebu, z Jílového, z Písku, z Benešova, ze Slaného, z Mělníka, z Nymburka, z Kadaně, z Brna, ze Znojma). Praha jim totiž nabízela možnost sociálního vzestupu. Ten mohl být i

pozvolný. Někteří jedinci přijali městské právo a stali se plnoprávními členy městské komunity až s odstupem od usazení ve městě. K základním předpokladům, které byly nutné ke společenskému vzestupu, přistupoval ještě jeden obtížně definovatelný termín – sociální akceptance (přijetí). Vstup nového jedince nebo rodiny do určité společenské skupiny – v tomto případě plnoprávných měšťanů – se neobešel bez formálního souhlasu jejích členů.

Silná pozice panovníka fakticky nikdy nedovolila horním vrstvám staroměstské společnosti vytvořit uzavřené sociálně výlučné společenství několika nejpřednějších rodů. Skutečnost, že někteří příslušníci tzv. patricijských rodin po polovině 14. století získávali obživu vykonáváním řemesla, stejně jako pronikání zbohatnuvších řemeslníků mezi radní rody v důsledku znamená, že na Starém Městě pražském nelze hovořit o patriciátu tak, jak je vnímán a definován v západní literatuře. Nejbohatší rodiny totiž nikdy nevytvořily sociálně uzavřenou skupinu rodů. Plné městské právo bylo na Starém Městě pražském dostupné jenom pro zámožné osoby, i když stanovená suma 32 grošů neznamovala závažnou překážku ani pro středně zámožné řemeslníky. Ukazuje se, že radní rody se od ostatních měšťanů lišily pouze v tom, že byly bohatší. Míra vlivu na obecní správu tak byla přímo úměrná velikosti majetku. Na příkladu bratrstva Těla a Krve Páně můžeme demonstrovat účelově budovaná šlechticko-měšťanská seskupení, jejichž prostřednictvím se jejich členové pokoušeli uplatňovat svůj vliv na panovnickém dvoře a potažmo také přímo na panovníka. Šlechtické a měšťanské rodinné klany spolu musely velmi úzce spolupracovat také při důlním nebo peněžním podnikání. Ve spojení zámožných měšťanů, disponujících vysokými finančními částkami v hotovosti, a šlechticů lze spatřovat uskupení, která mohla lépe než jednotlivci využít své konexe s panovnickým dvorem i vlivnými osobami v regionu. Do vysokých pater finanční politiky se podařilo proniknout Ulovi Silberczeigerovi, Pavlovi z Jenštejna nebo později Zikmundu Hulerovi. Rivalita tak neprobíhala jen mezi šlechtou a měšťany, jak pod dojmem událostí z roku 1309 a 1318 soudila dosavadní literatura, ale lze ji shledávat ve snaze jednotlivých uskupení dosáhnout na výnosné dvorské úřady a jejich prostřednictvím kontrolovat jak výnosy z těžby stříbra v zemi, tak panovníkovo okolí a jeho politiku.

Horní vrstva městského obyvatelstva však byla mnohem širší a také více strukturovaná, než se doposud předpokládalo. Vedle tzv. starých patricijských rodin zde můžeme najít tzv. patricijské rodiny druhého řádu, stejně jako jedince typu Děťřicha

Plafuse nebo Fanci z Berouna, kteří nebyli dosavadní literaturou považováni za příslušníky městských elit. Do horní vrstvy však můžeme ve sledovaném období řadit také zámožné řemeslníky. Původní tzv. patricijské rody totiž chudly nebo vymíraly a na jejich místo nastupovaly rodiny druhé tzv. patricijské garnitury, případně řemeslničtí mistři, kteří se domohli velké zámožnosti. Jednalo se o postupnou a přirozenou obměnu městské elity. Druhý způsob, jímž docházelo ke změně uvnitř vůdčích vrstev, souvisel s politickými záměry panovníka, jenž se svými zásahy do složení městských rad snažil získat pro své záměry co možná nejvýhodnější výchozí postavení.

Zatímco v Curychu docházelo v průběhu 14. století k uzavírání radní vrstvy patriciátu, kam však byli připuštěni i zástupci významných městských cechů, na Starém Městě pražském byla situace odlišná. Příliv nových měšťanských rodin, které se záhy domohly zámožnosti a dařilo se jim pronikat do městské rady, zde nevedl k uzavření horní vrstvy. Jak již bylo řečeno, hlavním kritériem pro zasedání v městské radě zde nebyly urozenost či jiné předpoklady, ale pouze vlastnictví dostatečného majetku. Oproti Curychu se i nově příchozím zahraničním kupcům dařilo pronikat do staroměstské rady ještě na sklonku 14. nebo na počátku 15. století. K nejznámějším z nich patřili Nindertheimerové, rodina z Remeše nebo z Mühlhausenu, ale i další. Vedle bohatství však nelze pominout ani úzké obchodní vazby, které se vytvořily mezi pražskými kupci a kupeckými rodinami v okolních středoevropských městech jako ve Vídni, Řezně, Norimberku, Vratislavi aj.

Seznamy pečetění listin naznačují, že ročně bylo prodáno něco kolem 50 staroměstských domů. Pro léta 1332 (41 koupí domů) a 1333 (49) se však nejednalo o výjimku, ale o dlouhodobý trend. Potvrzují to jak údaje soudní knihy s trhovými zápisy, které mezi lety 1351 až 1366 v průměru zachycují 48 trhů (58 případů převodů nemovitostí) na jeden rok, tak pouhý pohled do trhových knih z počátku 15. století. Dohromady můžeme dohledat pouze několik málo domů, které zůstaly v rukou jednoho majitele, případně v rukou alespoň členů jedné rodiny. Během čtyřiceti let došlo k obrovské obměně jak majitelů domů, tak staroměstských obyvatel. Velice časté prodeje nemovitostí ve druhé polovině 14. století svědčí podobně jako v některých polských městech o nepřilíš pevném vztahu staroměstských měšťanů k jejich rodnému domu. Pokud dosavadní literatura předpokládala dlouhodobou držbu majetku tzv. patricijskými rodinami, je nutno toto mínění odmítnout. Podle údajů soudní knihy se nemovitosti na významných staroměstských náměstích stávaly častým předmětem trhu. Právě toto zjištění staví do jiného úhlu

dosavadní názory o stálosti a neměnnosti majetkové držby uvnitř středověkých měst, stálosti osazenstva farních okrsků nebo cechovních organizací. Připočteme-li k tomu ještě doklady o přechodu domů mezi majiteli, kteří pocházejí z různých sociálních skupin, vyvstane nám před očima středověké město ne jako neměnná konstanta, ale naopak jako živoucí organizmus. Podobně jako v jiných středověkých městech na Starém Městě pražském se luxusní městské čtvrti nacházely v centrálních městských polohách na Staroměstském rynku a v přilehlých oblastech (Malé náměstí, Týn, Celetná ulice), na Havelském trhu a logicky také v dnešních ulicích Melantrichova a Železná, které i dnes tvoří přirozené spojnice obou náměstí. Právě zde sídlili nejzámožnější obchodníci, staroměstští konšelé a zde se zakupovali také zbohatnuvší řemeslničtí mistři.

Dlouhodobě nemusela směřování města ovlivňovat pouze omezená skupina lidí, která s danou městskou lokalitou spojila celý svůj život. Tak zvané populační jádro města bylo průběžně doplňováno prostřednictvím migrace a sociální mobility novými obyvateli. Pokud v německých oblastech říše ročně migrovalo 40 000 měšťanů, což znamená v průměru 50 novoměšťanů na jedno město, za sto let tak statisticky ve městě muselo zůstat pouze 13 procent původních rodin. Tento trend potvrzují také seznamy staroměstských novoměšťanů. V případě městského přistěhovalectví sledovaný horizont nasvědčuje tomu, že uvnitř městské společnosti nedošlo k jednorázové proměně v polovině 14. století, která našla svůj odraz také ve složení městských rad. Naopak je nepochybné, že městská společnost byla živoucí, neustále v ní probíhaly různé, pro nás dnes obtížně zachytitelné změny, které ji nepřetržitě přetvářely. Mezi ně patřila velká sociální migrace a mobilita (zejména přistěhovalectví a vystěhovalectví, sociální vzestup), epidemie a značná dětská úmrtnost. Je tedy nutno odmítnout dosavadní představy o stálosti a neměnnosti městské populace.

Tuto nepřetržitou proměnu městské společnosti můžeme ostatně pozorovat i dnes. V průběhu několika roků se nám prostředí a jeho okolí, v němž žijeme, zdá být konstantní a neměnné. Pokud se ale na svůj domov podíváme s odstupem několika desetiletí, začneme si teprve uvědomovat, kolik domů nebo bytů v našem bývalém okolí změnilo svého majitele a jak rychle dochází z různých důvodů k obměně majitelů jednotlivých nemovitostí. Zrychlená doba a technologické výtoby navíc umožňují mnohem radikálnější přeměnu našeho okolí, než tomu bylo ve středověku. Dle mého soudu k této přirozené obměně docházelo vždy, období středověku nevyjímaje. Výzkumy menších královských nebo poddanských měst možná mohou ukázat jiný trend,

nejspíše v nich lze předpokládat větší stálost. I zde však muselo docházet k přirozené obměně společnosti. Ve staroměstském případě byl tento jev umocněn centrální polohou města a jeho významem, jako sídelního města panovnické dynastie, stejně jako jeho hospodářskými možnostmi, kterými lákalo nově příchozí obyvatelé všech společenských vrstev.

Velký vliv na těchto změnách měli do města nově příchozí měšťané. Někteří z nich patřili k rodinám, které byly již delší čas usazeny ve městě a teprve systematické vedení záznamů o přijetí městského práva jim umožnilo vystoupit z domnělé „anonymity“. Byli však mezi nimi i ti, kteří skutečně opouštěli místa svého trvalého bydliště a stěhovali se do jiných měst za účelem zlepšení svého ekonomického nebo společenského postavení. Seznamy novoměšťanů však umožňují postihnout pouze ekonomicky nejsilnější osoby, které měly ve městě vybudovány jisté osobní kontakty, případně jim jejich jmění či obchodní konexe zajišťovaly rychlé přijetí mezi městskou – případně i radní – elitu.

Ve vzácných případech můžeme propojit údaje soudní knihy a seznamů novoměšťanů a prokázat přátelské vazby mezi měšťany. Ze vztahu rychtářů a jejich písařů naopak jasně vyplývají klientské vazby mezi zámožnými měšťany a jejich služebníky. Po nástupu nové osoby do rychtářského úřadu se totiž často stávalo, že osobní písaři nových rychtářů se přičiněním svých pánů stali rychtářskými písaři. V několika případech víme, že tito písaři přijali městské právo. Jako ručitelé při tom vystupují právě jejich páni. Je zde tedy jasně vysledovatelná úzká vazba mezi tzv. patricijem-patronem a písařem-klientem. Nelze přehlédnout ani skutečnost, že věrné služby svému patronovi schopným jedincům včetně sluhů, osobních kaplanů nebo jiných klientů umožňovaly jeho sociální vzestup a proniknutí mezi plnoprávné měšťany. Ve vyjmenovaných případech se jednalo o skutečnosti, které dosavadní bádání pouze předpokládalo, ale přesvědčivé důkazy doposud chyběly.

Pozvolnou proměnu staroměstské společnosti lze demonstrovat také v národnostní rovině. Při nákupu nemovitostí po roce 1350 totiž začíná přibývat osob nesoucích typicky česká jména. Seznamy novoměšťanů pouze zdánlivě neprokazují trend počestřování staroměstské společnosti již v předhusitských válkách, protože ve sledovaném období bylo přijímáno přibližně stejně osob nesoucích typicky česká a německá jména. Ve skutečnosti ale prokazují neustálé pronikání Čechů mezi plnoprávné

měšťany. Přijetí městského práva představovalo základní podmínku společenského vzestupu.

Rozbor soudní knihy zároveň potvrdil obecně známé pravidlo, že jihoněmecký právní okruh svým důrazem na rodinu vzniklou sňatkem dával svobodným dívkám, manželkám nebo vdovám větší míru svobody a možnosti uplatnění, než jiné právní okruhy. Staroměstské ženy tak vystupují jako vážené majitelky řady městských i venkovských nemovitostí a statků, mohly přijímat městské právo a samostatně provozovaly řemesla a živnosti, včetně ujmoutí se řemesla po smrti jejich manžela. Vedle toho se s nimi setkáváme také jako se štědrými donátorkami různých církevních institucí, zejména městských klášterů, do nichž po vzoru příslušnic panovnické dynastie a šlechty vstupovaly také staroměstské měšťanky.

Dva roky po smrti Dětricha Plafuse začal v kostele sv. Havla kázat jeden z prvních velkých církevních reformátorů, kteří šířili myšlenky, jež později vedly k výbuchu husitské revoluce. Proces „dlouhého trvání“ proměny obyvatel Starého Města pražského však nezačal v říjnu roku 1363 ani jindy, ale fungoval v podstatě od založení města. Teprve ze 14. století však máme dochovány prameny, které nám umožňují tento trend, analyticky doložený také pro říšská města, zachytit. Možná že si tyto změny uvědomoval také Dětrich Plafus. Zatímco v polovině 14. století byly jeho sousedy přední měšťanské rody Velfloviců a Goldnerů, na počátku 15. století zde jako majitele nacházíme nové rodiny, které se zabývaly převážně řemeslem a mnohdy se pyšnily českým tzv. příjmením či příjmím. Přestože následné husitské bouře znamenaly velký zásah do staroměstské společnosti, zdaleka se nejednalo o tak velkou změnu, jak se doposud předpokládalo. K zásadní proměně staroměstské společnosti totiž došlo mnohem dříve, než 30. července 1419.

## Výběr z pramenů a literatury

### Základní prameny přístupné v rukopisech a starých tiscích

*Kniha nálezů, smluv a zápisů před radou 1452–1518*, Archiv hlavního města Prahy, Sběrka rukopisů, sign. 2141

*Kniha pamětní (1366–1540–1611)*, Archiv hlavního města Prahy, Sběrka rukopisů, sign. 993

*Kniha pamětní (1417–1480)*, Archiv hlavního města Prahy, Sběrka rukopisů, sign. 992

*Kniha soudní s trhovými zápisy (1351–1367)*, Archiv hlavního města Prahy, Sběrka rukopisů, sign. 987

*Kniha soudní 1347–1362*, SOkA Louny, sign. I C 1

*Kniha soudní pro větší dluhy (1400–1483)*, Archiv hlavního města Prahy, Sběrka rukopisů, sign. 997

*Kniha trhová 1437–1451 (–1454)*, Archiv hlavního města Prahy, Sběrka rukopisů, sign. 90

### Základní vydané prameny

*Archiv český 26*, (ed.) Josef Teige, Praha 1909

*Archiv český 28*, (ed.) Josef Teige, Praha 1912

*Berní knihy Starého Města pražského (1427–1434)*, (ed.) Hana Pátková, Praha 1996

CDB I (805–1197), (ed.) Gustav Friedrich, Praha 1904–1907

CDB V/1 (1253–1266), (edd.) Jindřich Šebánek a Sáša Dušková, Praha 1974

CIM I. Privilegia měst pražských, (ed.) Jaromír Čelakovský, Praha 1886

CIM II (1225–1419). Privilegia královských měst venkovských, (ed.) Jaromír Čelakovský, Praha 1895

*Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*, (ed.) Theodor Jacobi, Berlin 1844

*Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, in: MGH *Scriptores rerum Germanicarum Nova Series 2*, (ed.) Bertold Bretholz, Berlín 1923

*Das altprager Stadtrecht aus dem 14. Jahrhunderte*, (ed.) Emil Franz Rössler, Praha 1845

*Das Buch der Prager Malerczeche 1348–1527*, (edd.) Adalbert Patera a Ferdinand Tadra, Praha 1878

*Frantové a grobiáni*, (ed.) Jaroslav Kolár, Praha 1959, s. 21–54

*Germania Judaica I.*, (edd.) Ismar Elbogen – Aron Freimann – Chaim Tykocinski, Tübingen 1963



- Germania Judaica II/2*, (ed.) Zvi Avneri, Tübingen 1968
- Germania Judaica III/2*, (edd.) Arye Maimon – Mordechai Breuer – Yacov Gugenheim, Tübingen 1995
- HÁJEK Z LIBOČAN Václav, *Kronika česká*, (ed.) Jan Linka, Praha 2013
- Chronicon Aulae regiae*, (ed.) Josef Emler, in: FRB IV, Praha 1884
- K historii Židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (906–1620)*, (edd.) Bohumil Bondy a František Dvorský, Praha 1906
- Knihy počtů města Brna z let 1343–1365*, (ed.) Bedřich Mendl, Brno 1935
- LC 1 (1354–1362), (ed.) Antonín František Tingl, Praha 1867
- LC 3-4 (1373–1390), (ed.) Josef Emler, Praha 1879
- LC 5 (1390), (ed.) František Antonín Tingl, Praha 1865
- LE 2 (1375–1388), (ed.) Kliment Borový, Praha 1878
- LE 3 (1385–1390), (ed.) Clemens Borový, Praha 1879
- Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, in: FRB II, (ed.) Josef Emler, Praha 1874, s. 282–302
- Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, (edd.) Hana Pátková, Aleš Pořízka a Věra Smolová, Praha 2011 (= Documenta Pragensia Monographia 25)
- Listy do Budějovic zaslané z let 1405–1526*, in: AČ 21, (ed.) Václav Schulz, Praha 1903, s. 186–274
- LÍVA Václav, *Berní rula 3. Pražská města*, Praha 1949
- M. Pavla Židka Spravovna*, (ed.) Zdeněk V. Tobolka, Praha 1908
- Monumenta Historica Bohemiae 6*, (ed.) Gelasius Dobner, Praha 1785
- Nájemníci na Starém Městě pražském roku 1608*, (edd.) Jaroslav Čechura, Zdeněk Hojda a Martina Novozámská, Praha 1997
- Oberdeutsche Kaufleute in den älteren Tiroler Raitbüchern (1288–1370). Rechnung und Rechnungsauszüge samt Einleitungen und Kaufmannsregister*, (ed.) Franz Bastian, München 1931
- Písně žáků darebáků. Výbor ze středověké poesie žákovské 2.*, (ed.) Rudolf Mertlík, Praha 1951
- Práva Starého Města pražského*, in: Výbor z literatury české 2. Od počátku 15. až do konce 16. století, (ed.) Karel Jaromír Erben, Praha 1868, s. 315–366
- RBM II (1253–1310), (ed.) Josef Emler, Praha 1882
- RBM IV (1333–1346), (ed.) Josef Emler, Praha 1892

- RBM VI/1-2 (1355–1358), (ed.) Bedřich Mendl, Praha 1928–1929
- RBM VII/3 (1360–1361), (edd.) Bedřich Mendl a Milena Linhartová, Praha 1958
- RBM VII/5 (1362–1363), (ed.) Bedřich Mendl a Milena Linhartová, Praha 1961
- Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 1-2*, (edd.) Jiří Daňhelka, Karel Hádek, Bohuslav Havránek a Naděžda Kvítková, Praha 1988
- Staročeské satiry*, (ed.) Josef Hrabák, in: Památky staré literatury české 3, Praha 1947
- Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané*, (ed.) Jaroslav Charvát, Praha 1941 (= Dílo Františka Palackého 2)
- Středověké písně cechu zákovského*, (ed.) Radovan Krátký, Praha 1958
- Tak zvaná kronika university pražské*, in: FRB V, (ed.) Josef Emler, Praha 1893, s. 565–588.
- TEIGE Josef, *Formulář staroměstský*, in: Základy starého místopisu pražského I/3, Praha 1910
- TEIGE Josef, *Seznamy měšťanů Pražských I/1. Staré Město 1324–1350*, Almanach královského hlavního města Prahy 4, Praha 1901, s. 215–252
- TEIGE Josef, *Seznamy měšťanů Pražských I/2. Staré Město 1351–1437*, Almanach královského hlavního města Prahy 5, Praha 1902, s. 24–64.
- TOMEK Václav Vladivoj, *Základy starého místopisu Pražského 1. Staré Město*, Praha 1866
- TOMEK Václav Vladivoj, *Základy starého místopisu Pražského 3-5. Malá strana, Hrad Pražský a Hradčany, Vyšehrad*, Praha 1872
- TOMEK Václav Vladivoj, *Mapy staré Prahy k letům 1200, 1348 a 1419*, Praha 1892
- Urkunden-Regesten aus den ehemaligen Archiven der von Kaiser Joseph II. ausgehobenen Klöster Böhmens*, (ed.) Anton Schubert, Innsbruck 1901
- Visitační protokol pražského arcijáhenství pražského arcijáhna Pavla z Janovic z let 1379–1382*, (edd.) Ivan Hlaváček a Zdeňka Hledíková, Praha 1973
- Výbor z české literatury od počátků po dobu husitskou*, (ed.) Josef Hrabák, Praha 1957

### **Základní literatura**

- ALTRICHTER Helmut, *Die Iglauer Neubürger 1360–1649 nach Beruf, Herkunft und Volkszugehörigkeit*, Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte 2, 1938, s. 91–112

- ANDERMANN Kurt, *Zwischen Zunft und Patriziat. Beobachtungen zur sozialen Mobilität in oberdeutschen Städten des späten Mittelalters*, in: *Zwischen Nicht-Adel und Adel*, (edd.) Kurt Andermann – Peter Johaneck, Stuttgart 2001 (= VuF 53), s. 361–382
- BEČKOVÁ Kateřina, *Zmizelá Praha. Staré Město*, Praha 2005
- BEER Karl, *Zur älteren Bevölkerungsstatistik Prags und einiger anderer Städte Böhmens*, MVGDB 58, Praha 1919, s. 74–87
- BOONE Marc – STABEL Peter, *New Burghers in the Late Medieval Towns of Flanders and Brabant: Conditions of Entry, Rules and Reality*, in: *Neubürger im späten Mittelalter. Migration und Austausch in der Städtelandschaft des alten Reiches (1250–1550)*, (edd.) Rainer Christoph Schwinges, Berlin 2002 (= Zeitschrift für Historische Forschung 30), s. 317–332
- BOROVSKÝ Tomáš, *Správa města a radní vrstva v předhusitské Kutné Hoře*, in: *Historie 96. Celostátní studentská vědecká konference*, Hradec Králové 1997, s. 59–83
- BOROVSKÝ Tomáš, *Kutná Hora 1437–1461*, ČNM 167/1-2, 1998, s. 17–36
- BOSL Karl, *Das Problem der Armut in der Hochmittelalterlichen Gesellschaft*, in: *Sitzungsberichte österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse 294*, Vídeň 1974, s. 3–29
- BRICHOVÁ Jaroslava, *Kancelář Starého Města pražského v době lucemburské do roku 1367*, AUC – Philosophica et Historica 1, 1992 (= Z pomocných věd historických 10), s. 59–65
- CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ Anna, *Posluchačky v kapli Betlémské*, Praha 1947
- ČAREK Jiří, *Románská Praha*, Praha 1947
- ČAREK Jiří, *Městské znaky v českých zemích*, Praha 1985
- ČECHURA Jaroslav, *K charakteru zástavby v Českých Budějovicích na přelomu 14. a 15. století*, AH 11, 1986, s. 245–256
- ČECHURA Jaroslav, *Městská šlechta – součást pražského patriciátu? K otázce kontinuity pražského patriciátu 14. -16. století*, DP 9/1, 1991, s. 57–76
- ČELAKOVSKÝ Jaromír, *O vývoji středověkého zřízení radního v městech Pražských*, SPDMP I/2, Praha 1920, s. 124–389
- ČORNEJ Petr, *Šest statečných? Doplněk ke vztahům husitské Prahy a husitského Tábora*, in: *Petr ČORNEJ, Světla a stíny husitství. Události – osobnosti – texty – tradice*, Praha 2011, s. 77–100

- ČORNEJ Petr, *Kočička, Kurvička, Kokot a Múdrá hlavička aneb staroměstští řezníci v husitské revoluci*, PSH 40, 2012, s. 7–129
- Dějiny Prahy 1. Od nejstarších dob do sloučení pražských měst (1784)*, (red.) Jan Vlk, Praha, 1997
- DENECKE Dietrich, *Die historische Dimension der Sozialtopographie am Beispiel südniedersächsischer Städte*, *Berichte zur deutschen Landeskunde* 54, 1980, s. 211–252
- DENECKE Dietrich, *Soziale Strukturen im städtischen Raum: Entwicklung und Stand der sozial-topographischen Stadtgeschichtsforschung*, in: *Die Sozialstruktur und Sozialtopographie vorindustrieller Städte*, (edd.) Matthias Meinhardt – Andreas Ranft, Berlin 2005 (= *Hallische Beiträge zur Geschichte des Mittelalters und der Frühen Neuzeit* 1), s. 123–137
- DENECKE Dietrich, *Sozialtopographie und sozialräumliche Gliederung der spätmittelalterlichen Stadt*, in: *Über Bürger, Stadt und städtische Literatur im Spätmittelalter*, (edd.) Josef Fleckenstein – Karl Stackmann, Göttingen 1980, s. 161–202
- Die Sozialstruktur und Sozialtopographie vorindustrieller Städte*, (edd.) Matthias Meinhardt – Andreas Ranft, Berlin 2005 (= *Hallische Beiträge zur Geschichte des Mittelalters und der Frühen Neuzeit* 1)
- DRAGOUN Zdeněk – ŠKABRADA Jiří – TRYML Michal, *Románské domy v Praze*, Praha 2002
- DRAGOUN Zdeněk, *Praha 885–1310. Kapitoly o románské a raně gotické architektuře*, Praha 2002
- DVOŘÁK Miloš, *Císař Karel IV. a pražský zahraniční obchod 1*, PSH 34, 2006, s. 7–91
- DVOŘÁK Miloš, *Císař Karel IV. a pražský zahraniční obchod 2*, PSH 35, 2007, s. 7–61
- ENGEL Evamaria – JAKOB Frank-Dietrich, *Städtisches Leben im Mittelalter. Schriftquellen und Bildzeugnisse*, Köln – Weimar – Wien 2006
- ENNEN Edit, *Ženy ve středověku*, Praha 2001
- GOLIŃSKI Mateusz, *Przy wrocławskim Rynku. Rekonstrukcja dziejów własności posesji 1 (1345–1420)*, Wrocław 2011
- GRAUS František, *Městská chudina v době předhusitské*, Praha 1949
- GRAUS František, *Český obchod se sukrem ve 14. a 15. století. K otázce významu středověkého obchodu*, Praha 1950

- GRAUS František, *Die Handelsbeziehungen Böhmens zu Deutschland und Österreich im 14. und zu Beginn des 15. Jahrhunderts*, *Historica* 2, 1960, s. 77–110
- GRAUS František, *Pest – Geissler – Judenmorde. Das 14. Jahrhunderts als Krisenzeit*, Göttingen 1987 (= Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 86)
- Haus und Familie in der Spätmittelalterlichen Stadt*, (ed.) Alfred Haverkamp, Kolín nad Rýnem 1984
- HAUSEROVÁ Milena, *Vývoj středověkého městského obytného domu ve středních Čechách*, nepublikovaná kandidátská disertační práce na ČSAV Ústav teorie a dějin umění, Praha 1988
- Haus- und Familienbücher. In der städtischen Gesellschaft des Spätmittelalters und der Frühen Neuzeit*, (ed.) Birgit Studt, Köln – Weimar – Wien 2007
- HAVERKAMP Alfred, *Gemeinden, Gemeinschaften und Kommunikationsformen im hohen und späten Mittelalter. Festgabe zur Vollendung des 65. Lebensjahres*, (edd.) Friedhelm Burgard, Lukas Clemens und Michael Matheus, Trier 2002
- HOFFMANN František, *Litomyšl v husitském revolučním hnutí*, In: *Sborník příspěvků k dějinám Litomyšle a okolí*, Pardubice 1959
- HOFFMANN František, *Jihlava v husitské revoluci*, Havlíčkův Brod 1961
- HOFFMANN František, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009
- HRUBÁ Michaela, *Zvonění na svatou Alžbětu. Odras norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*, Praha 2011
- ISENMANN Eberhard, *Die deutsche Stadt im Mittelalter (1150–1550)*, Wien – Köln – Weimar 2012
- JANÁČEK Josef, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955
- JANÁČEK Josef a kol., *Dějiny Prahy*, Praha 1964
- KEJŘ Jiří, *Právní život v Kutné Hoře*, Praha 1958
- KEJŘ Jiří, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998
- KOCH Bruno, *Integration von Neubürgern in die Städte des späten Mittelalters*, in: *Migration und Integration. Aufnahme und Eingliederung im historischen Wandel*, (edd.) Mathias Beer, Martin Kintzinger, Marita Krauss, Stuttgart 1997 (= Stuttgarter Beiträge zur historischen Migrationsforschung 3), s. 75–86
- KOCH Bruno, *Neubürger in Zürich. Migration und Integration im Spätmittelalter*, Weimar 2002 (= Forschungen zur mittelalterlichen Geschichte 40)

- KOCH Bruno, *Quare magnus artificus est: migrierende Berufsleute als Innovationsträger im späten Mittelalter*, in: *Neubürger im späten Mittelalter. Migration und Austausch in der Städtelandschaft des alten Reiches (1250–1550)*, (edd.) Rainer Christoph Schwinges, Berlín 2002 (= *Zeitschrift für Historische Forschung* 30), s. 409–443
- KREMLIČKOVÁ Mira, *Staroměstské soudní knihy pro dluhy pod 10 kop z let 1370–1391 a 1400–1449*, disertační práce FF UK, Praha 1952
- LÍBAL Dobroslav – MUK Jan, *Staré Město pražské. Architektonický a urbanistický vývoj*, Praha 1996
- LÍBAL Dobroslav – MUK Jan – PAVLÍK Milan, *Raně gotické Havelské město*, PSH, 1966, s. 44–55
- LIPPERT Julius, *Bürgerliche Landbesitz im 14. Jahrhundert. Zur Ständefrage jener Zeit*, Praha 1902
- LÍVA Václav, *Studie o Praze pobělohorské 3. Změny v domovním majetku a konfiskace*, SPDMP 9, Praha 1935, s. 1–439
- MACEK Josef, *Tábor v husitském revolučním hnutí 1*, Praha 1952
- MAREK Jaroslav, *Společenská struktura moravských královských měst v 15. a 16. století*, Praha 1965
- MAUR Eduard, *Příspěvek k demografické problematice předhusitských Čech (1346–1419)*, AUC – *Philosophica et historica* 1, 1989, s. 7–71
- MENDL Bedřich, *Hospodářské a sociální poměry v městech Pražských v letech 1378 až 1434*, ČČH 22, 1916, s. 54–57, 422–445
- MENDL Bedřich, *Sociální krise a zápasy ve městech čtrnáctého věku*, Zvláštní otisk „Českého Časopisu historického“ 30, Praha 1926, s. 1–206
- MENDL Bedřich, *Počátky našich cechů*, ČČH 33/1-2, 1927, s. 1–20, 307–346
- MENDL Bedřich, *Z hospodářských dějin Prahy*, SPDMP 5, Praha 1932, s. 9–390
- MENGEL David Charles, *Bones, Stones and Brothels: Religion and Topography in Prague under Emperor Charles IV. (1346–78)*, nepublikovaná disertační práce obhájená na University of Notre Dame 2003
- MEZNÍK Jaroslav, *Venkovské statky pražských měšťanů v době předhusitské a husitské*, in: *Rozpravy ČSAV* 75/2, Praha 1965, s. 3–67
- MEZNÍK Jaroslav, *Der ökonomische Charakter Prags im 14. Jahrhundert*, *Historica* 17, 1969, s. 43–91
- MEZNÍK Jaroslav, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990

- MEZNÍK Jaroslav, *Národnostní složení předhusitské Prahy*, in: Jaroslav MEZNÍK, *Tvář stárnoucího středověku. Výbor článků a studií*, (edd.) Tomáš Borovský – Martin Wihoda – David Kalhous – Demeter Malat'ák, Brno 2008, s. 244–276
- MEZNÍK Jaroslav, *Noví olomoučtí měšťané v 15. století*, in: Jaroslav MEZNÍK, *Tvář stárnoucího středověku. Výbor článků a studií*, (edd.) Tomáš Borovský – Martin Wihoda – David Kalhous – Demeter Malat'ák, Brno 2008, s. 119–150.
- Migration – Wanderung – Mobilität in Spätmittelalter und Frühneuzeit. Eine Auswahlbibliographie*, (edd.) Ingrid Matschinegg a Albert Müller, Krems 1990 (= *Medium Aevum Quotidianum* 21)
- MILLER Jaroslav, *Raně novověká městská migrace – české země, královské Uhry, polsko-litevský stát: Pokus o základní komparaci*, ČČH 100/3, 2002, s. 522–554
- MUSÍLEK Martin a kol., *Havelské Město pražské ve středověku. Historie – archeologie – stavební historie*, Praha 2012
- MYŚLIWSKI Grzegorz, *Wrocław w przestrzeni gospodarczej Europy (XIII–XV wiek). Centrum czy peryferie?*, Wrocław 2009
- Neubürger im späten Mittelalter. Migration und Austausch in der Städtelandschaft des alten Reiches (1250–1550)*, (edd.) Rainer Christoph Schwinges, Berlín 2002 (= *Zeitschrift für Historische Forschung* 30)
- NODL Martin, *Polský koncept studia sociální topografie středověkého města*, *Mediaevalia Archaeologica* 1, 1999, s. 305–311
- NODL Martin, *Elity v českých a moravských pozdně středověkých městech jako badatelský a interpretační problém*, DP 22, 2004, s. 23–49
- NODL Martin, *Sociální aspekty pozdně středověkého městského přistěhovalectví*, in: *Sociální svět středověkého města*, (ed.) Martin Nodl, Praha 2006 (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 5), s. 3–96
- OPLL Ferdinand, *Leben im mittelalterlichen Wien*, Wien – Köln – Weimar 1998
- OPLL Ferdinand, *Zeit und Raum. Aspekte des Alltagslebens im mittelalterlichen Wien*, in: *Lectiones eruditorum extraneorum in Facultate philosophica Universitatis Carolinae Pragensis factae* 6, Praha 2003, s. 7–27
- PLANITZ Hans, *Die deutsche Stadt im Mittelalter. Von der Römerzeit bis zu den Zunftkämpfen*, Weimar 1973
- PROCHÁZKOVÁ Eva, *Národní jazyky v kanceláři Starého Města pražského v době předhusitské*, SAP 1978, s. 18–65

- PUTÍK Alexandr, *On the Topography and Demography of the Prague Jewish Town prior to the Pogrom of 1389*, *Judaica Bohemiae* 30-31, 1994–1995, s. 7–46
- RICHTEROVÁ Alena, *Několik příspěvků k činnosti kanceláře Starého Města pražského v letech 1367–1419*, *SAP* 34, 1984, s. 351–438
- RUBLACK Hans-Christoph, *Probleme der Sozialtopographie der Stadt im Mittelalter und in der frühen Neuzeit*, in: *Voraussetzungen und Methoden Geschichtlicher Städteforschung*, (ed.) Wilfried Ehbrecht, Köln – Wien 1979 (= *Städteforschung*, Reihe A: Darstellungen 7), s. 177–193
- RÜTHING Hans, *Der Wechsel von Personennamen in einer spätmittelalterlichen Stadt. Zum Problem der Identifizierung von Personen und zum sozialen Status von Stadtbewohnern mit wechselnden oder unvollständigen Namen*, in: *Medieval Lives and the Historian. Studies in Medieval Prosopography*, (edd.) Neithard Bulst a Jean-Philippe Genet, Kalamazoo 1986, s. 215–226
- SCHOCH Willi, *Die Bevölkerung der Stadt St. Gallen im Jahre 1411. Eine sozialgeschichtliche und sozialtopographische Untersuchung*, St. Gallen 1997
- SCHULZ Knut, *Unterwegssein im Spätmittelalter (Einleitende Bemerkungen)*, in: *Unterwegssein im Spätmittelalter*, (ed.) Peter Moraw, Berlin 1985 (= *Zeitschrift für historische Forschung* 1), s. 9–16
- SCHWINGES Rainer Christoph, *Neubürger und Bürgerbücher im Reich des späten Mittelalters: Eine Einführung über Quellen*, in: *Neubürger im späten Mittelalter. Migration und Austausch in der Städtelandschaft des alten Reiches (1250–1550)*, (edd.) Rainer Christoph Schwinges, Berlin 2002 (= *Zeitschrift für Historische Forschung* 30), s. 17–50
- STUDER Barbara, *Frauen im Bürgerrecht. Überlegungen zur rechtlichen und sozialen Stellung der Frau in spätmittelalterlichen Städten*, in: *Neubürger im späten Mittelalter. Migration und Austausch in der Städtelandschaft des alten Reiches (1250–1550)*, (ed.) Rainer Christoph Schwinges, Berlin 2002, s. 171–200
- SULITKOVÁ Ludmila, *Patriciát nebo vrchní vrstva? Zamyšlení nad charakterem horní vrstvy městského obyvatelstva v Brně v předbělohorském období*, in: *Notum facimus universis collegis... K životnímu jubileu Ludmily Sulitkové*, (edd.) Hana Jordánková – Michaela Hrubá, Ústí nad Labem 2006, s. 203–218
- ŠEBÁNEK Jindřich – DUŠKOVÁ Sáša, *Česká listina doby Přemyslovské III. Listina měst a jejich obyvatel*, *SAP* 6, 1956, s. 99–159



- ŠMAHEL František, *Základy města: Tábor 1432–1452*, HT 5, 1982, s. 7–134
- ŠUSTA Josef, *Karel IV. Otec a syn*, in: *České dějiny II/3*, Praha 1946
- TADRA Ferdinand, *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*, Praha 1897
- TEUSCHER Simon, *Bekante – Klienten – Verwandte. Soziabilität und Politik in der Stadt Bern um 1500*, Köln – Weimar – Wien 1998
- TOMEK Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy 5*, Praha 1905
- TOMEK Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy 1*, Praha 1892
- TOMEK Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy 2*, Praha 1892
- TOMEK Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy 3*, Praha 1892
- TŘIKAČ Josef, *Staroměstská kniha soudní z let 1351–1367*, PSH 29, 1996, s. 5–58
- Unterwegssein im Spätmittelalter*, (ed.) Peter Moraw, Berlin 1985 (= Zeitschrift für historische Forschung 1)
- VLČEK Pavel a kol. 1996, *Umělecké památky Prahy 1. Staré Město – Josefov*, Praha 1996
- VOJTÍŠEK Václav, *Výbor rozprav a studií*, Praha 1953
- WINTER Zikmund, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*, Praha 1906
- Zwischen Nicht-Adel und Adel*, (edd.) Kurt Andermann – Peter Johaneck, Stuttgart 2001 (= VuF 53)
- ZYCHA Adolf, *Prag. Ein Beitrag zur Rechtsgeschichte Böhmens im Beginn der Kolonisationszeit*, Praha 1912
- ŽEMLIČKA Josef, *Počátky Čech královských (1198–1253). Proměna státu a společnosti*, Praha 2002
- ŽEMLIČKA Josef, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011

### **Základní elektronické zdroje a dokumenty**

<http://www.ahmp.cz>

<http://is.muni.cz>

<http://www.leeds.ac.uk/ims/imc/>

[www.monasterium.net](http://www.monasterium.net)

[www.dmgh.de](http://www.dmgh.de)

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/Welcome.do>